

Н. Г. Пономаренкокандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Миколаївського національного аграрного університету

ЕКСПЕРТИЗА ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

У статті розглядається проблема експертизи шкільної освіти Німеччини. Визначені етапи розвитку та основні напрями експертної діяльності цього рівня освіти. Зокрема, в 1970–1980-і рр. здійснювалася системна експертиза на макрорівні, наприклад, фахівці вивчали ефективність загальноосвітньої школи Німеччини. В 1990-х рр. увага спрямовується на самоекспертизу окремої школи і вирішальне значення надається концепції програми школи та внутрішній експертизі шкільного середовища. На початку 2000-х рр. визначаються основні напрями експертизи шкільної освіти Німеччини, які є актуальними нині..

Встановлено, що необхідність експертизи шкільної освіти закріплено на законодавчому рівні країни, а саме в законах про загальну середню освіту більшості німецьких федеральних земель. З'ясовано, що основними напрямками експертизи шкільної системи Німеччини є міжнародні, а також національні та регіональні порівняльні дослідження успішності учнів (PISA, TIMSS, DESI, ELEMENT, LAU, VERA), перевірка освітніх стандартів, що визначають рівень володіння предметними компетенціями на кожному етапі навчання в школі, експертиза випускних іспитів, самоекспертиза школи, інспектування з функціями зовнішньої експертизи та національний звіт про стан галузі освіти країни. На освітні стандарти орієнтується процедура зовнішньої експертизи школи, проведення якої є обов'язковим. На доповнення освітніх стандартів у більшості федеральних земель Німеччини розроблені так звані орієнтовні рамки якості школи, які містять індикатори якості школи та освітнього процесу і є інструментом проведення внутрішньої експертизи освітнього закладу. Основними методами експертизи є аналіз документів та даних (статистичні дані, результати тестування учнів, програми розвитку школи, навчальні плани, графіки підвищення кваліфікації вчителів тощо), відвідування школи, включаючи спостереження за заняттям, стандартизовані анкети для педагогічного колективу, учнів та батьків, а також бесіди з ними стосовно діяльності школи. Було створено спеціальні установи для координації експертної діяльності в галузі шкільної освіти Німеччини.

Ключові слова: експертиза шкільної освіти, зовнішня експертиза, міжнародні порівняльні дослідження учнів, освітні стандарти, самоекспертиза, системна експертиза.

Постановка проблеми. Освіта нині є визначальним чинником та потужним рушієм розвитку суспільства. Тому в більшості країн Європейського Союзу останнім часом значна увага приділяється забезпеченню якості освіти й запровадженню експертизи як важливого інструмента розвитку її якості на всіх рівнях. В умовах євроінтеграції та процесу наближення української освіти до міжнародних стандартів доцільним є вивчення досвіду європейських країн, зокрема Німеччини, щодо експертної діяльності в галузі шкільної освіти, яка має значні педагогічні досягнення та постійно вдосконалюється.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання експертизи в галузі освіти розглядали в своїх дослідженнях К. Бурен (С. Buhren), К. Буркард (С. Burkard), Г. Ейкенбуш (G. Eikenbusch), Х. Акерман (H. Ackermann), Г. Рольфф (H. Rolff), Е. Кліме (E. Klieme). Питання експертизи шкільної освіти Німеччини висвітлювали в своїх дослідженнях Г. Альтріхтер (H. Altrichter), К. Маг Меркі (K. Maag Merki), Л. Бальцер (L. Balzer), В. Шпехт (W. Specht).

Мета статті – дослідити основні етапи розвитку та напрями експертизи шкільної освіти Німеччини.

Виклад основного матеріалу. У процесі розвитку експертизи загальної середньої освіти в Німеччині можна виокремити три етапи.

Для першого етапу (1970–1980-і рр.) характерним було оцінювання окремих експериментів, наприклад, ефективності школи повного дня [1] та триступеневої шкільної системи порівняно з інтегрованою загальноосвітньою школою [2]. Німецькі науковці вважали, що якість системи освіти забезпечується якістю освіти вчителів, навчальних планів, структури тощо. Тому експертне дослідження в галузі загальної середньої освіти було спрямоване на підвищення якості саме цих чинників [3, с. 158]. Із метою координації експертної діяльності в цей період був заснований «Центр емпіричних досліджень в галузі освіти» («Zentrum für empirische Bildungsforschung»).

Другий етап (початок 1990-х рр.) характеризується розширенням автономії та власної відповідальності загальноосвітнього закладу, і тому експертна діяльність була спрямована на розвиток якості саме окремої школи [4, с. 126]. При цьому вирішальне значення надається концепції програми школи та внутрішній експертизі шкільного

середовища. Науковці в цей час досліджують такі питання, як взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої експертизи школи, взаємозв'язок якісних та кількісних методів експертизи, взаємозв'язок критеріїв аналізу, орієнтованих на процес та результат [4, с. 172].

На третьому етапі (1990-і – початок 2000-х рр.) відбувається активний розвиток експертизи в галузі освіти і до експертизи окремої школи додається також експертиза на рівні шкільної системи в національному та міжнародному масштабі. Зокрема, в цей період на перший план експертної діяльності виходять міжнародні порівняльні дослідження успішності учнів, за допомогою яких дослідники отримують дані про стан системи загальноосвітньої школи, запровадження освітніх стандартів, що визначають рівень володіння предметними компетенціями, яких учень має досягти на кожному етапі навчання у школі [5] та регулярні звіти, які допомагають детально аналізувати ситуацію в галузі освіти в кожній країні.

Розглянемо експертну діяльність у галузі загальної середньої освіти Німеччини на сучасному етапі.

У період глобалізації та посилення конкуренції між країнами на початку 2000-х рр. перед Німеччиною постала необхідність встановлення ефективності німецької освіти в міжнародному порівнянні. З цією метою в 2000 р. Німеччина бере участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості математичної та природничої освіти TIMSS (Trends in Mathematics and Science), а в 2001 р. – у міжнародних порівняльних дослідженнях функціональної грамотності учнів PISA (Programme for International Student Assessment).

Під час міжнародних порівняльних досліджень німецькі учні показали дуже низькі результати, і це стало поштовхом проведення в 2003 р. експертизи системи освіти під керівництвом Е. Кліме (E. Klieme) [6]. На основі цієї експертизи були розроблені і Постійною конференцією міністрів культури й освіти Німеччини (Kultusministerkonferenz (КМК)) затверджені освітні стандарти, що визначають рівень володіння предметними компетенціями, яких учень має досягти на кожному етапі навчання у школі. Зокрема, в 2003–2004 рр. були затверджені освітні стандарти для початкової школи з німецької мови та математики, для неповної середньої школи з німецької мови, математики та іноземної мови та для повної середньої школи з німецької мови, математики, іноземної мови, біології, хімії та фізики. В 2012 р. були затверджені освітні стандарти з німецької мови, математики та іноземної мови для гімназій. Триває також робота щодо розробки освітніх стандартів для гімназій із біології, хімії та фізики [7, с. 231–232].

З метою удосконалення освітніх стандартів та розробки науково обґрунтованих тестів задля

їх перевірки Конференцією міністрів культури й освіти на національному рівні при університеті ім. Гумбольдта в м. Берлін у 2004 р. був створений Інститут розвитку якості освіти (Institut für Qualitätsentwicklung im Bildungswesen (IQB)), а також відповідні підрозділи міністерств окремих федеральних земель [8].

У 2009 р. Постійною конференцією міністрів культури й освіти представлена «Концепція використання освітніх стандартів для розвитку освітнього процесу» («Konzeption der Kultusministerkonferenz zur Nutzung der Bildungsstandards für die Unterrichtsentwicklung»), яка висвітлює взаємозв'язок перевірки компетенцій та розвитку освітнього процесу, а також шляхи організації освітнього процесу, орієнтованого на досягнення учнями відповідних компетенцій [9].

Задля встановлення ефективності освіти Німеччини в міжнародному порівнянні Постійною Конференцією міністрів культури й освіти та Федеральним міністерством освіти та досліджень в 2010 р. був створений Центр міжнародних порівняльних досліджень освіти (das Zentrum für Internationale Vergleichsstudien (ZIB)) у м. Мюнхен, який є відповідальним за порівняльні дослідження PISA в Німеччині [10].

Варто зазначити, що саме на освітні стандарти орієнтується процедура зовнішньої експертизи школи, проведення якої поряд із внутрішньою експертизою, згідно із законами про загальну середню освіту більшості федеральних земель Німеччини [11; 12], є обов'язковою. Майже в усіх федеральних землях Німеччини зовнішню експертизу здійснює, як правило, шкільна інспекція (Schulaufsicht), яка має два відділи: відділ нагляду (die Aufsicht) та відділ зовнішньої експертизи (die externe Evaluation). Відділ нагляду має контролююче завдання, тобто перевіряє, чи виконують вчителі та керівники шкіл свої обов'язки, відділ зовнішньої експертизи сприяє школам та підтримує їх у питаннях забезпечення та розвитку якості. Таким чином, експертиза доповнює шкільний нагляд.

Зовнішню експертизу проводять залежно від федеральної землі з періодичністю 3–6 років. Основними методами експертизи є аналіз документів та даних (статистичні дані, результати тестування учнів, програми розвитку школи, навчальні плани, графіки підвищення кваліфікації вчителів тощо), відвідування школи, включаючи спостереження за заняттям, тривалістю від одного до п'яти днів, стандартизовані анкети для педагогічного колективу, учнів та батьків, в також бесіди з ними щодо їхніх уявлень та думок щодо діяльності школи. Група експертів, яка складається з 3–4 штатних досвідчених працівників, складає школам відгук щодо їхньої роботи та стану розвитку, вказує на сильні та слабкі сторони

і дає рекомендації щодо подальшого розвитку. Результати експертизи оформлюються в усному та письмовому вигляді. Письмовий звіт надходить до відділу шкільного нагляду, який має перевірити, чи виконала школа рекомендації експертної групи [13, с. 78].

У більшості федеральних земель обов'язковою є також розробка програми розвитку школи, в якій визначаються зміст, цілі навчання, а також процедура та критерії внутрішньої експертизи, метою якої є покращення освітнього процесу [14, с. 282].

На доповнення освітніх стандартів у більшості федеральних земель Німеччини розроблені так звані орієнтовні рамки якості школи (Rahmenrichtlinien für die Schulqualität), які містять індикатори якості школи та освітнього процесу і є інструментом проведення внутрішньої експертизи освітнього закладу [15; 16].

Варто зазначити, що, крім міжнародних порівняльних досліджень успішності учнів, запровадження освітніх стандартів, внутрішньої та зовнішньої експертизи освітніх закладів, в усіх федеральних землях Німеччини останніми роками було вжито велику кількість інших заходів щодо забезпечення та розвитку якості загальної середньої освіти, а саме: порівняльні дослідження успішності учнів на національному рівні, на рівні федеральних земель (DESI, ELEMENT, LAU) та окремих шкіл (VERA); створення менеджменту якості в кожній школі; запровадження стандартів випускних іспитів для неповної та повної середньої школи, а також центральних випускних іспитів на атестат зрілості для гімназій із німецької мови, математики, іноземної мови, а також біології, хімії та фізики [17, с. 130]. Крім того, оцінювання системи освіти в Німеччині відбувається за допомогою звіту, який складається з 2006 р. кожні два роки спільно федеральними землями та федерацією на основі перевірених даних. Відповідальним за організацію звіту щодо стану освіти в Німеччині є Німецький Інститут міжнародних педагогічних досліджень (das Deutsche Institut für Internationale Pädagogische Forschung) [18]. В окремих федеральних землях складаються регіональні звіти, які представляють специфіку ситуації в освіті цих земель.

Варто наголосити, що всі вищезазначені заходи щодо забезпечення та розвитку якості загальної середньої освіти інтегровані як у загальну стратегію Постійної конференції міністрів культури й освіти Німеччини щодо моніторингу освіти [5], так і в стратегії окремих федеральних земель щодо розвитку та забезпечення якості в галузі освіти, які, зокрема, охоплюють такі аспекти, як посилення автономії окремої школи, розроблення власних програм школи, сприяння співпраці між школами, а також посилення консультаційних функцій шкільних інспекцій.

Висновки і пропозиції. Отже, основними напрямами експертизи шкільної освіти є:

- міжнародні, а також національні та регіональні порівняння успішності учнів;
- перевірка освітніх стандартів, а також діагностичні та порівняльні дослідження;
- експертиза випускних іспитів на атестат зрілості;
- шкільна інспекція з оновленими завданнями зовнішньої експертизи;
- звіт про стан у галузі освіти країни.

Список використаної літератури:

1. Ipfling H.-J. Modellversuche mit Ganztagschulen und anderen Formen ganztägiger Förderung. Bonn: Bund-Länder-Kommission für Bildungsplanung und Forschungsförderung, 1981. 131 S.
2. Fend H. Gesamtschule im Vergleich. Bilanz der Ergebnisse des Gesamtschulversuchs. Weinheim: Beltz, 1982. 539 S.
3. Widmer T. Evaluation: ein systematisches Handbuch. Wiesbaden, 2009. 634 S.
4. Пономаренко Н.Г. Експертна діяльність в галузі шкільної освіти: досвід Німеччини та Австрії. *Педагогічний процес: Теорія і практика*: зб. наук. праць. Київ: Едельвейс. 2015. № 5–6. С. 125–129.
5. Kultusministerkonferenz Deutschland: Gesamtstrategie der Kultusministerkonferenz zum Bildungsmonitoring. München, Berlin: Luchterhand, 2006. 27 S.
6. Klieme E. Zur Entwicklung nationaler Bildungsstandards. Eine Expertise. Bonn: Bundesministerium für Bildung und Forschung, 2003. 228 S.
7. Das Bildungswesen in der Bundesrepublik Deutschland 2013/2014. Darstellung der Kompetenzen, Strukturen und bildungspolitischen Entwicklungen für den Informationsaustausch in Europa. Bonn: KMK, 2015. 356 S.
8. Офіційний сайт Інституту розвитку якості освіти. URL: <https://www.iqb.hu-berlin.de/> (дата звернення: 20.07.2018).
9. Konzeption der Kultusministerkonferenz zur Nutzung der Bildungsstandards für die Unterrichtsentwicklung. URL: https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/veroeffentlichungen_beschluesse/2009/2009_12_10-Konzeption-Bildungsstandards.pdf (дата звернення: 28.03.2018).
10. Офіційний сайт Центру міжнародних порівняльних досліджень освіти. URL: <http://zib.education> (дата звернення: 15.05.2018).
11. das Brandenburgische Schulgesetz. URL: http://bravors.brandenburg.de/gesetze/bbg-schulg_2016 (дата звернення: 16.03.2018).
12. das Schulgesetz für den Freistaat Sachsen. URL: <http://www.revosax.sachsen.de/vorschrift/4192-SchulG> (дата звернення: 16.03.2018).

13. Eurydice Network. Qualitätssicherung im Bildungswesen: Strategien und Konzepte der Schulevaluation in Europa. Eurydice Bericht. Allgemeine und berufliche Bildung, 2015. 206 S.
14. Eurydice Network. Organisation des Bildungssystems in der Bundesrepublik Deutschland 2009/ 2010. URL: <http://www.eures.ee/public/documents/0/Hariduss%C3%BCsteemi%20kirjeldus%20saksa%20keeles.pdf> (дата звернення: 20.05.2018).
15. Handlungsrahmen Schulqualität in Berli. Qualität sbereiche und Qualitätsmerkmal. Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Wissenschaft Berlin. URL: http://www.pws.cidsnet.de/pws-ger/aktuell/handlungsrahmen_schulqualitaet.pdf (дата звернення: 18.03.2018).
16. Orientierungsrahmen Schulqualität in Niedersachsen. Hannover: Niedersächsisches Kultusministerium, 2014. 20 S.
17. Holtappels H.G. Jahrbuch der Schulentwicklung. Band 13. Daten, Beispiele und Perspektiven. Beltz: Juventa, 2004. 356 S.
18. Офіційний сайт Німецького Інституту міжнародних педагогічних досліджень. URL: www.dipf.de (дата звернення: 30.05.2018).

Ponomarenko N. Evaluation in school education in Germany

The article covers the problems of school education expert assessment in Germany. The stages of development and the main areas of expert assessment of this type of education are also identified. In particular, in the 1970–1980s, they conducted system expert assessment on a macro level that is experts researched the effectiveness of secondary school in Germany. In the 1990s, the focus was on self-assessment of a particular school and the concept of the school curriculum and the internal expert assessment of the school environment were of crucial importance. At the beginning of the 2000s, the key areas of expert assessment of school education in Germany were established and they still remain the same today.

It has also been found that the development of expert assessment in school education in Germany has led to its institutional establishment, namely in the laws on general secondary education of the majority of German federal states. It has been found that the key areas of expert assessment in school education in Germany are as follows: international as well as national and regional comparative research on students' performance (PISA, TIMSS, DESI, ELEMENT, LAU); examination of educational standards that determine the level of subject competence at each stage of school education; expert assessment of school-leaving examinations; school self-assessment; external assessment inspections and national reports on the state of education in the country. The compulsory procedure of external expert assessment of the school is based on the educational standards, in addition to which, in the majority of federal states of Germany, so-called indicative frameworks of school quality have been developed, which contain indicators of the quality of school and educational process, and are an instrument for conducting an internal expert assessment of an educational institution. The main methods of expert assessment are the analysis of documents and data (statistics, students' test results, school development programs, curricula, teacher training schedules, etc.), school attendance, including class observations, standardized questionnaires for the teaching staff, pupils and parents, as well communication with them regarding the school's activities. Special institutions have been established to coordinate expert assessment of school education in Germany.

Key words: *educational standards, evaluation in school education, external evaluation, international comparative research on performance, self-evaluation, system evaluation.*